

Prevodoslovno proučevanje literarnih prevodov

Nike K. Pokorn

The article reviews the most recent and most influential methodological approaches in translation studies (TS) research on literary translations. It first focuses on the methodology developed within systemic and descriptive approaches in TS, in particular on approaches suggested by the “manipulation group” and represented in works by José Lambert, Hendrik van Gorp, and Luc van Doorslaer. The approach suggested by the greatest representative of the descriptive approach, Gideon Toury, which focuses on investigation of norms in translation, is also presented. The article then outlines sociological approaches to TS research on literary texts. The first traces of the sociological approach are found in polysystem theory and in works representing a cultural turn in TS. Special attention is paid to the seminal influence of the thought of Pierre Bourdieu and to the central position attained by the notions “habitus” and “field” within contemporary TS research. After a brief overview of the multiple causation method, as introduced and applied to research on translation history by Antony Pym, the article concludes by drawing attention to the subjectivity of every study and researcher, and advocates the application of the hermeneutics of suspicion in TS research.

Ključne besede: prevajanje literature, sistemski in sociološki pristop k prevodoslovju, norme, habitus, metoda mnogoterih vzročnosti

Čeprav proučevanje literarnih prevodov zaznamuje same začetke prevodoslovnega raziskovanja, zasledimo prva teoretična dela, ki so se v celoti posvečala metodologiji proučevanja tovrstnih prevodov, dokaj pozno, in sicer šele v drugi polovici dvajsetega stoletja. Od vseh pogledov na proučevanje literarnih prevodov je bila deskriptivna smer ali manipulacijska šola (za različna poimenovanja smeri, glej Hermans 1999 in Kocijančič Pokorn 2003: 167–186), ki je nastala znotraj polisistemskega pristopa k teoriji prevajanja, prva prevodoslovno teoretična smer, ki si je zadala za cilj, da podrobno izdela pristop k analizi literature v prevodih.

DESKRIPTIVNI POGLEDI NA PROUČEVANJE LITERARNIH PREVODOV

Ker je prvi korak vsake raziskave, še posebej tiste, ki želi biti znanstvena, določitev predmeta obravnave, so deskriptivisti najprej poskušali definirati pojma prevod in literarni prevod. Kljub vsesplošni uporabi teh izrazov in občutku, da vsi vemo, kaj pomenita, zgodovina traduktološke misli, razen nekaterih bolj ali manj vehementnih razlikovanj med prevodom, parafrazo in imitacijo (npr. Schleiermacher 1838), do takrat namreč ni ponudila vsestransko sprejetih določitev teh pojmov. Ker so se jim zdele vse ponujene definicije splošne, neeksaktne in niso zajemale mejnih primerov, so se pripadniki⁷ sistemskega pristopa k teoriji prevajanja zavezano izognili deskriptivni definiciji in prevod določili funkcionalno, tj. kot vsak izrek [*utterance*] v ciljnem jeziku, ki ga ciljna kultura sprejme in predstavi kot prevod (Toury 1980: 37, 43–45; Toury 1985: 20; Toury 1995: 32).⁸ Določitev prevoda kot izključno dejstvo ciljne kulture (Toury 1995: 29) omogoči deskriptivistom, da raziskovalno obravnavajo tudi tiste prenose, ki ponujajo močno vsebinsko, slogovno in žanrsko preoblikovano, skrajšano ali podaljšano izhodiščno besedilo v ciljnem jeziku, ter celo psevdo-prevode, tj. dela, ki so sicer izvirna besedila, vendar so bila ciljnemu bralcu predstavljena kot prevodi (še posebej je ta pojav pogost pri popularni in šund literaturi); ne obremenjujejo se z definicijami in ločitvami med različno zvestimi prevodi, temveč se osredotočajo predvsem na različne dejavnike, ki bi lahko razložili specifično podobo in naravo prevoda (Hermans 1985: 12–13). Podobno ravnajo deskriptivisti tudi pri nadaljnjih določitvah, ko poskušajo določiti ločnico med literarnim prevodom in prevodom literarnega besedila. Prevod literarnega besedila tako definirajo kot tisti prevod, pri katerem želi prevajalec zgolj podati vsebino besedila in zanemariti vse elemente

⁷ V prispevku je moški spol uporabljan generično in se nanaša tako na ženske kot moške.

⁸ Kljub privlačnosti funkcionalne definicije prevoda deskriptivistična rešitev te problematike vseeno ni enkrat in za vselej zadovoljila vseh prevodoslovcev – še vedno se pojavljajo dela, ki skušajo določiti razliko med prevodom in adaptacijo (npr. Dimitriu 2006 ter prevodoslovna dela, ki se posvečajo prevajanju dramatike, otroške literature ipd.: npr. Zatlin 2005, Lathey 2006, Upton 2000); zadnje čase pa se vedno glasneje izraža tudi težnja po vzpostavitvi nove teoretične smeri, ki se želi poimenoovati veda o adaptacijah [*Adaptation Studies*] in ki se razvija predvsem v okviru angleške literature, teatrologije ter glasbenih, filmskih in plesnih študij (npr. Sanders 2006) in ima le malo skupnega s prevodoslovjem.

umetnosti v njem (takšni prevodi se na primer pojavljajo ob nekaterih antičnih in srednjeveških besedilih in služijo kot pomoč pri dojemanju izvorne ubeseditve ter jih bralci ne dojemajo kot umetniško delo), medtem ko literarni prevod določijo kot prevod, v katerem prevajalec skuša ustvariti umetniško, leposlovno delo tudi v ciljnem jeziku (glej Toury 1995: 168; Lefevere 1982: 41, Hermans 1985: 13) – in prav ta zadnji postane predmet obravnave deskriptivne smeri v prevodoslovju.

»PRIPOROČLJIV« OBSEG GRADIVA

Naslednje vprašanje, ki so si ga zastavili ti raziskovalci, je bila določitev obsega besedila, namenjenega za analizo. Pri krajših besedilih ni bilo težav, saj na primer sonet brez večjih težav obravnavamo v celoti, zataknilo se je pri daljših besedilih in gradivu, ki je bilo sestavljeno iz več besedil. Na eni strani so raziskovalci želeli doseči izčrpno in reprezentativno analizo, na drugi strani pa so se zavedali, da lahko prevelika težnja po izčrpnosti negativno vpliva na globino raziskave. Tako so nekateri čim večjo objektivnost raziskave poskušali doseči s tem, da so izbrali arbitrarno določene strani besedila v izvirniku (na primer prve tri odstavke vsakega poglavja) in jih primerjali s prevodom, drugi so poskušali besedilo obravnavati v celoti, in sicer na vseh ravneh, tretji pa so obravnavali le izbrane odlomke in s tem sprožili dvom, v kolikšni meri so ti odlomki reprezentativni. Pojavila se je namreč bojazen, da pri daljšem besedilu ali pri več besedilih raziskovalec lahko izbira le tiste primere, ki služijo zagovoru osnovne hipoteze, izpušča pa vse ostale, ki bi osnovno hipotezo spodbijali, in na ta način zavajal bralca.

Podrobnejši pregled teh metod je razkril, da so vse bolj ali manj pomanjkljive. Tako je pristop, ki obravnava le naključne dele besedila (npr. zgoraj omenjene prve tri odstavke vsakega poglavja), pogosto prezrl zanimive premike pri prevajanju, ki so razkrivali prevajalsko strategijo na drugih mestih v prevodu, ker se omejil zgolj na arbitrarno določene strani: če na primer želimo raziskati prevajanje ironije, se nam z veliko verjetnostjo lahko zgodi, da se ironični odlomki ne bodo pojavljali v teh prvih treh odstavkih vsakega poglavja. Drugi pristop, ki skuša besedilo obravnavati na vseh ravneh, se je na prvi pogled zdel najzanesljivejši, vendar se je kmalu izkazalo, da vloženi trud ni premosorazmeren z rezultati, ki jih je raziskovalec dobil; obenem pa je tak pristop tudi iluzoren, saj absolutno popolnega opisa besedila nikoli ne moremo doseči. Tretji pristop, ki se je osredotočal le na eno samo problematiko, se je zdel deskriptivistom najzanimivejši, vendar pa je puščal odprto vprašanje, kateri odlomki so reprezentativni in relevantni in kateri ne. Odgovor na to vprašanje so deskriptivisti našli tako, da so pri določitvi relevantnosti izbranih odlomkov kot najpomembnejši dejavnik izpostavili zunajbesedilno vedenje in cilje ter težnje raziskovalca. To stališče se je teoretično izrazilo v članku Luca van Doorslaerja (1995), ki je dolga leta veljal za

vodilno metodološko delo na področju proučevanja literarnih prevodov. Njegovi napotki, ki so zaznamovali zdravorazumsko slovo od želje po doseganju znanstvene objektivnosti pri proučevanju literarnih prevodov, so raziskovalcu nalagali, naj najprej prebere tako izvirnik kot prevod, in sicer vsakega posebej, potem pa primerja prevajalsko zanimive odlomke kot tudi tiste dele besedila (tako izvirnika kot tudi prevoda), ki jih je s svojim zunajbesedilnim vedenjem ocenil za relevantne.

Both texts are read independently at the beginning, and potentially relevant passages (from a translational point of view, and based on extra-textual knowledge), as well as distinctive formulations in the ST, are compared with their counterparts in the TT, and vice versa. This two-way interaction could offset the arbitrariness of the random selection principle often used in translation studies. The extra-textual criterion, in addition to the random and the textually motivated corpus, could help us to achieve a translationally more relevant corpus (van Doorslaer 1995: 265).

Ta pristop se je, kljub svoji razkriti neobjektivnosti, izkazal za primernejšega od drugih: v skladu z njim se je na primer raziskovalec, ki je skušal raziskati vpliv ideologije v prevodih, ki so nastali v frankistični Španiji, pri svoji analizi osredotočil na tiste odlomke, ki so bili v izvirniku kritični do katoliške cerkve, ki so bili v nasprotju s cerkveno moraliko ali pa so spodbujali revolucionarno, levo politično gibanje (gl. npr. Camus 2010).

POTEK ANALIZE

Pri konkretnem načinu izvedbe analize se je ponavadi pokazalo, ali raziskovalec izhaja iz jezikoslovnega ali literarnega okolja. Uveljavila sta se namreč predvsem dva načina besedilne analize: prvi je potekal »od vrha k dnu«, drugi pa »od dna k vrhu«, to pomeni, da se je analiza gibala od makro ravni k mikro ravni besedila ali pa od mikro k makro ravni besedila. Drugi pristop, ki je bil bliže jezikoslovno izobraženim prevodoslovcem, se je uveljavil pri obravnavi leksikološke problematike (glej npr. Baker 1992), medtem ko se pri obravnavi književnih prevodov večinoma uveljavil pristop od makro do mikro ravni besedila, to pomeni, da se je raziskovalec gibal od besedila k znaku in ne obratno (Snell-Hornby 1988: 69). Za izhodišče je bil tako vzet tip besedila, besedilni žanr in sobesedilo, potem je analiza prešla na obravnavo prevajalskih problemov in strategij, na koncu pa se je pristopilo še k jezikovnim premikom, ki nastanejo pri prenašanju iz izvirnega besedila v prevod (glej Hatim in Mason 1990). V osemdesetih in zgodnjih devetdesetih letih je torej pri analizi literarnih prevodov raziskovalec ponavadi najprej pregledal različne literarnoteoretske kritike in branja besedila, potem je vzpostavil svojo interpretacijo besedila in v luči tega branja prevod še nadalje jezikovno analiziral.

Deskriptivisti so še nadalje dopolnili svojo opisno metodologijo in skušali določiti čim več značilnosti, ki tvorijo tako mikro- kot tudi makrostrukturalne značilnosti prevodov. José Lambert in Hendrik van Gorp sta tako v svojem prispevku k delu *The Manipulation of Literature* (1985), ki je postal manifest nove smeri v prevodoslovju, izdelala izčrpen metodološki okvir za opisno raziskovanje literarnih prevodov, ki pa se je, kljub jasno izraženi želji po izčrpnosti, že ob nastanku zavedal svojih omejitev:

Our attempt to build up a synthetic commentary may well appear utopian, since it is impossible to summarize all relationships involved in the activity of translation (Lambert in van Gorp 1985: 47).

Njun namen je bil utrditi prevodoslovje kot znanstveno disciplino in zato podati čim več možnih vidikov raziskovanja prevodov in začrtati kar se da popolno shemo za opisovanje prevodov. Po njunem mnenju naj bi se tako prevodoslovec osredotočal na raziskovanje:

- a) preliminarnih podatkov
- b) makrostrukturalne ravni besedila
- c) mikrostrukturalne ravni besedila
- d) sistemskega konteksta besedila

Pod raziskavo preliminarnih podatkov razumeta, da prevodoslovec najprej pogleda naslov in naslovnico, in sicer, ali je na naslovnici označena zvrst besedila, avtorjevo ime, prevajalčevo ime in podobno. Med te podatke spadajo tudi meta-besedila, ki se lahko pojavijo na primer na naslovnici, v predgovoru, v opombah pod črto ali v končnih opombah, ter izbrana splošna strategija, ki razkriva, ali raziskovalec obravnava delni ali popolni prevod. Na osnovi preliminarnih podatkov naj bi raziskovalec izoblikoval hipotezo, ki ga bo vodila v nadaljnji analizi tako na makro- kot mikrostrukturalni ravni.

Na makrostrukturalni ravni se raziskovalec lahko osredotoči na členitev besedila (po odstavkih, poglavjih; dejanjih in prizorih; kiticah); pregleda naslove poglavij, predstavitev dejanj in prizorov; razišče premike med različnimi tipi pripovedi, dialogi ali opisi in odnose med dialogi in monologi, posamezniki in zbori ipd.; razišče lahko notranjo pripovedno strukturo (npr. epizodni zaplet), dramsko strukturo (prolog, ekspozičija, vrhunec, zaključek, epilog), pesniško strukturo (npr. kontrast med kvarteti in terceti pri sonetu) ter pregleda prenos avtorskega komentarja ali scenskih napotkov.

Na mikrostrukturalni ravni se posveti predvsem prenosom na fonični, grafični, mikro-skladenjski, leksiko-semantični, slogovni, izgovorni in modalni ravni, to pomeni, da pregleda izbor besed, primerja dominantno slovnično obliko in for-

malno literarno obliko (npr. meter in rimo), ugotovi, kaj se zgodi v prevodu z različnimi oblikami govora (npr. s premim, nepremim in polprelim govorom) in s perspektivo pripovedovalca. Osredotoči se lahko na različne izraze modalnosti in uporabe jezikovnih zvrsti (različni sociolekti, dialekti, žargoni, arhaizmi ipd.).

Raziskave na mikrostrukturni ravni bi po mnenju deskriptivistov morale voditi še k premisleku v okviru systemskega konteksta: na koncu bi moral vsak raziskovalec premisliti še o nasprotjih, ki nastajajo med mikro in makro ravnema ali med besedilom in teorijo – tu želijo, da raziskovalec določi norme, ki so vodile k nastanku določenega prevoda oz. v luči empirično pridobljenih novih vedenj prikaže delovanje novih norm. Raziskovalci naj bi se posvetili tudi medbesedilnim odnosom, ki nastajajo med obravnavanim prevodom in drugimi prevodi ali pa drugimi besedili, ki so nastala v ciljnem jeziku, in nenazadnje bi predmet raziskovanja postali tudi medsystemske odnosi, kot so na primer žanrski premiki.

Ker so se želeli izogniti tradicionalnim vprašanjem, ali je določen prevod zvest ali svoboden, dober ali zanič, so deskriptivisti predlagali premik od normativnosti raziskovalčevega stališča na raziskovanje odnosov, ki jih prevajanje vzpostavlja. Tu ne gre zgolj za odnos med izvirnikom in prevodom, temveč tudi za odnos med avtorjem izvirnika in prevajalcem, med bralcem izvirnika in bralcem prevoda. Prevodoslovci naj bi poskušali določiti avtorjeve intence v izhodiščnem in ciljnem sistemu in določiti možne konflikte med njimi (te so še posebej zanimive v primeru samoprevodov (gl. npr. Prunč 2002), ko avtorji prilagajajo besedila v želji po uspehu v ciljni kulturi). Za prevodoslovje tako postane zanimiva ne samo recepcija v izhodiščnem in ciljnem sistemu, temveč tudi položaj avtorja in prevajalca v ciljni in izhodiščni kulturi, položaj izvirnika in prevoda v ciljni in izhodiščni kulturi, položaj bralca v ciljni in izhodiščni kulturi, konfliktno oziroma harmonično razmerje med izhodiščnim in ciljnim literarnim sistemom in celo med izhodiščno in ciljno kulturo.

Lambert in van Gorp sta bila tako nazorna, da sta celo naštela nekaj možnih raziskovalnih tem in vprašanj ter predlagala obravnavo besedišča, sloga, pesniških in retoričnih konvencij v izhodiščnem in ciljnem besedilu; raziskavo prevodnih kritik in teoretičnih izhodišč v določenih literaturah v določenih obdobjih; preglede delovanj skupine "šol" prevajalcev in določitev vloge prevodov v razvoju določene literature. Ker sta bila prepričana, da nobena analiza prevoda ne sme izpustiti tudi obravnave prevajalca, sta poudarila, naj prevodoslovni raziskovalec skuša ugotoviti, katera načela vodijo prevajalčevo delovanje. To pomeni, naj skuša ugotoviti, ali je prevajalec dosleden pri svojih odločitvah, ali se pri oblikovanju svojega ustvarjalnega dela ravna po istih pravilih, ki jih uporablja pri ustvarjanju prevodov, ali je njegova strategija prevajanja primerljiva s strategijami prevajalcev, ki delujejo v istem okolju v istem času, ali obstaja konfliktno razmerje med njego-

vimi prevajalskimi normami in pričakovanjem ciljne publike ter med njegovimi prevodno teoretičnimi izhodišči, ki se pogosto izražajo v intervjujih in predgovorih, in dejansko prakso, ki se kaže v njegovih prevodih. Ravno ta zadnja vprašanja jasno razkrivajo osrednji fokus dekskriptivnih in sistemskih prevodoslovcev: raziskovanje norm v prevodih.

RAZISKOVANJE NORM

Naravi in vlogi norm v literarnih prevodih se je predvsem posvetil najvidnejši predstavnik sistemske smeri v prevodoslovju, izraelski znanstvenik Gideon Toury (1980). Toury se je v želji, da bi utrdil znanstveni značaj prevodoslovja, posvetil predvsem razvoju deskriptivne veje, ki naj bi na empirični način opisovala pojav prevajanja in prevodov, kot se udeležujejo v svetu izkušenj. Pri tem opisovanju, ki se lahko osredotoča na rezultat prevajanja, na vlogo prevodov ali pa na postopek prevajanja, je Toury naletel na določene ponavljajoče se prevodne premike oziroma vzorce. Ugotavljal je, da se nekatere prevodne odločitve pri posameznem prevajalcu ali skupini prevajalcev ponavljajo, medtem ko na druge prevodne rešitve, ki bi bile ravno tako možne, skorajda nikoli ni naletel. Ker se je zdelo, da se prevajalci ravna po nekakšnem vnaprej določenem načelu, je te ponavljajoče se oblike ravnanja oziroma odnosa med izvirnikom in prevodom Toury poimenoval prevodne norme.

Pojem »norme« Toury razlaga kot preoblikovanje splošnih vrednot ali prepričanj, ki jih goji določena skupnost o tem, kaj je prav ali primerno in kaj narobe ali neprimerno, v specifična navodila delovanja, ki so primerna za določeno situacijo in v njej tudi uporabna. Norme izražajo tisto, kar je družbeno sprejeto kot pravilno, tisto, kar določa, kakšno sme oziroma mora biti kako ravnanje, vedenje, mišljenje (Toury 1980: 51–53). Norme obstajajo le v situacijah, ki v načelu dopuščajo več različnih načinov obnašanja, in določajo in varujejo tisto, kar je pojmovano kot pravilno. Čeprav so neke vrste pravilo oziroma predpis, niso formulirane tako strogo in nespremenljivo kot zakoni. Verbalno oblikovane norme se lahko pojavijo v obliki priporočil (npr. »Če lahko, v prevodih otroške literature, podomači lastna imena.«), obvez (npr. »Pri prevajanju slikanic, izbiraj zborne, toda ne redke izraze.«), negativnih priporočil (npr. »Poskusi se izogniti preveč kulturno specifičnim elementom v prevodu pravljice.«), ali celo prepovedi (npr. »Ne uporabljaj vulgarizmov v podnapisih.«)

Ker je pri prevajanju prevajalec kar naprej postavljen pred različne odločitve, so deskriptivisti prepričani, da vsak njegov korak v procesu prevajanja določajo norme, tj. različni nizi značilnosti, ki se vsiljujejo izbrani diskurzivni enoti (Lambert in Robeyns 1995: 10). Čeprav norme obstajajo za vse tipe besedil,

tudi za literarna besedila, pa to ne pomeni, da se jih vsi prevajalci tudi držijo. V procesu prevajanja se namreč vsak prevajalec bolj ali manj svobodno odloča, ali bo obstoječe norme upošteval ali ne, vendar pa v primeru, če stori vse, kar se od njega pričakuje, javnost, ki določa te norme, sprejme njegov prevod kot dober in pravilen (cf. Hermans 1991: 166). Če norme krši, tvega, da ga javnost zavrne. Javnost pri izoblikovanju prevajalskih norm tudi ni svobodna, temveč jih izoblikuje glede na položaj, ki ga ima prevodna literatura v ciljnem jeziku in kulturi, ali pa glede na odnos, ki ga goji ciljna družba do izhodiščne družbe, kulture ali izhodiščnega avtorja. To pomeni, na primer, da prevajalci drugače pristopajo k prevodom, če izhajajo iz kultur, ki cenijo prevode, kot pa če izhajajo iz tistih, ki omalovažujejo prevod, in da drugače prevajajo dela, ki jih ciljna kultura vrednoti kot visoka umetniška dela, in tista, ki jih ciljna kultura označuje za šund.

Ker je Toury (1985: 53–55) prepričan, da norme delujejo na vsaki stopnji prevajanja, začne ločevati med začetno normo [*initial norm*] ter predhodnimi [*preliminary*] in operativnimi normami. S prvim pojmom Toury izrazi dihotomijo, ki spremlja teoretična razmišljanja o prevajanju že od Cicerona naprej. Pri začetni normi, se namreč prevajalec odloči, ali se bo podredil izvirnemu besedilu in s tem tudi normam, ki jih izvorno besedilo izraža in vsebuje, in tako dosegel adekvatnost oz. ustreznost prevoda, ali pa se bo podredil jezikovnim in literarnim normam, ki delujejo v ciljnem jeziku, in tako dosegel sprejemljivost [*acceptability*] prevoda. Začetna norma torej določa aprioren, globalen pristop prevajalca do prevoda določenega besedila, ki pa se lahko v praksi izkaže kot bolj ali manj dosledno upoštevan.

Predhodne norme vplivajo na izbor del, avtorjev, zvrsti, literarnih šol, izhodiščnih kultur, iz katerih se prevaja. Na primer v Sloveniji je jasno razviden trend, da se vedno več del prevaja iz britanskega in ameriškega okolja, medtem ko zadnja leta opazujemo upad prevodov iz nemškega in francoskega jezika (cf. Zlatnar Moe 1998, Terbovc 2005). Te norme tudi določajo prag tolerance določene ciljne kulture glede vprašanja, v kolikšni meri je dovoljeno prevajanje iz jezikov, ki niso jeziki, v katerih je napisan izvornik. Odgovor na vprašanje, ali je prevod prevoda dovoljen ali ne, iz katerih izhodiščnih literatur je prevod prevoda dovoljen, ali je v prevodu jasno označen posredniški jezik, ali prevod razkriva, da je prevod prevoda, je odvisen od časa, v katerem je nastal, in od ciljne kulture. V Sloveniji je bil, na primer, v času Župančiča sprejemljiv prevod Shakespeara iz nemščine, medtem ko bi danes takšno strategijo založnik in strokovna javnost po vsej verjetnosti zavrnila, zato pa še vedno v veliki meri dopuščamo prevode prevodov iz neindoevropskih (gl. npr. Ilc za stanje pri prevodih japonske literature 2006), včasih celo srednjeveških jezikov (npr. prevod *Percevala* iz 1996 je narejen na podlagi modernizirane francoske izdaje).

Operativne norme pa določajo dejanske odločitve, ki jih sprejemamo med prevajanjem samim. Te vplivajo na način razdelitve jezikovnega materiala v besedilo in na dejansko ubeseditev besedila. To pomeni, da nam operativne norme določajo, do katere mere lahko skrajšamo in prilagodimo besedilo in do katere mere se takšni izpusti, dodajanja in spremembe v besedilu odkrito omenjajo v prevedenih delih (npr. z dodatki »priredba«, »adaptacija« in podobno). Te norme so lahko popolnoma jezikovne (npr. splošne stilistične norme) ali pa literarne (te določajo, kaj je primerno za literarni prevod, za določeno literarno zvrst, za določeno literarno tehniko in celo literaturo na splošno, in nam lahko narekujejo, na primer, naj izpustimo vse eksplicitne omembe spolnosti v prevodih antičnih besedil, ali nas obvezujejo, da poezijo prevajamo vedno v vezani obliki ipd.).

Toury (1985) poudari, da obstajata za proučevanje norm pri literarnih besedilih dva osnovna vira: prvi je besedilni, kamor spadajo prevedena besedila, pri katerih lahko proučujemo predhodne in operativne norme, ter večje skupine obdelanih prevodov, pri katerih lahko opazujemo začetne norme. Drugi vir je zunajbesedilni, kamor prištevamo polteoretska in kritiška besedila, kot so na primer prevajalčevi predgovori, spremne besede ali komentarji svojega dela, preskriptivne teorije ali poetike prevajanja, mnenja urednikov, založnikov, ki izdajajo ali urejajo prevode, kritiške ocene določenih prevodov in podobno. Toury opozarja, da med viroma obstaja bistvena razlika. Medtem ko moramo prek analize prevodov sami rekonstruirati določene norme, nam zunajbesedilni viri ponujajo te norme že izoblikovane in izrečene, čeprav se pogosto zgodi, da se deklarativno priseganje na določeno normo ne izraža v dejanski praksi, saj v prevodu delovanja teh norm ne zasledimo več.

Na osnovi besedilnih virov Toury priporoča, da norm ne določamo na osnovi analize zgolj enega besedila, temveč več prevodov istega izvirnika v ciljni jezik, in sicer prevodov, ki so nastali v različnih obdobjih in ki so jih prevedli različni prevajalci, ali pa prevodov, ki so jih isti prevajalci kasneje predelali in modernizirali. Toury se zaveda, da je vsaka primerjava prevoda z izvirnikom lahko le delna in posredna ter da se lahko dotika le določenih vidikov, saj niti izhodiščnega niti ciljnega besedila nikoli ne moremo v celoti in popolnoma analizirati, v prevodu se lahko osredotočimo le na določene elemente in te primerjamo z ustreznimi elementi v izhodiščnem besedilu.

Konkretno norme v prevodu proučujemo tako, da primerjamo izvirnik in prevod: čim pogosteje naletimo na določen pojav (npr. standardizacijo narečnega govora v prevodu), tem bolj verjetno je, da gre v tem primeru za bolj dovoljeno ali tolerirano dejanje oz. bolj osnovno normo. Toury želi, da bi se raziskovalci osredotočali na izolirane norme ali normeme, ki se vežejo na omejene in določene situacije, tako jezikovne kot literarne (Toury 1985: 59). V praksi namreč pogosto

naletimo na dejstvo, da se v besedilu določeni normemi ne skladajo, temveč si celo nasprotujejo, zato je pomembno, da ugotovimo, v kakšnem odnosu so med seboj. Kasnejši raziskovalci vpeljejo še nadaljnja razlikovanja med dejavniki, ki vplivajo na prevajalčeve odločitve: tako Theo Hermans (1991) uvede še termin »konvencije«, s katerim zaznamuje nekakšne implicitne norme, odprta povabila, namenjena prevajalcu, ki mu ponujajo, naj se obnaša na določen način. Konvencije se torej podobne normam, toda so manj zavezujoče (Hermans 1991: 161). Bolj zavezujoči od norm pa so zakoni in dekreti, odredbe, ki penalizirajo kršitev (ibid.: 162–163). Hermans tudi razširi paleto besedilnih modelov, iz katerih lahko razberemo norme, ki vplivajo na proces prevajanja: prvi vir je izhodiščno besedilo, drugi relevantno prevodno izročilo, tretji pa obstoječa izvirna besedila v ciljni kulturi, ki jih lahko uvrščamo v isti ali podoben literarni žanr (ibid.: 167–168).

Proučevanje norm in razvoj korpusnega prevodoslovja sta vodila kar nekaj raziskovalcev literarnih prevodov v iskanje prevodnih univerzalij, tj. značilnosti, ki jih najdemo v vseh prevodih, ne glede na različne prevajalce, izhodiščni in ciljni jezik, žanr besedila ter obdobje in kulturo, v katerih je prevod nastal (gl. npr. Chesterman 2004), vendar zadnje čase iskanje univerzalij ni več osrednji fokus prevodoslovnih raziskav in se umika bolj sociološko obarvanim pristopom.

SOCIOLOGIJA PREVODA

Sociološko obarvane pristope k raziskovanju literarnih prevodov najdemo v skoraj vseh segmentih sistemsko usmerjenega prevodoslovja, v največji meri pa morda že pri najvidnejšem predstavniku polisistemske teorije, Itamarju Even-Zoharju. Izraelski kulturolog Even-Zohar je namreč pod vplivom ruskih formalistov in praških strukturalistov prevod umestil v kompleksno mrežo med seboj povezanih literarnih in neliterarnih sistemov znotraj družbe, ki jo poimenuje »polisistem«. Na ta način je skušal pojasniti, kako prevajanje deluje v različnih družbah in kako se ta pojav umešča v hierarhijo kulturnega sistema na splošno (gl. Even-Zohar 1990; Kocijančič Pokorn 2003: 168–178). Pri Even-Zoharju ne najdemo konkretnih metodoloških napotkov, saj prevode večinoma veže v hipotetične strukture in abstraktne modele, kljub temu pa je vendarle uspel umestiti prevajanje in prevode v širši sociološki kontekst, kar je gotovo pripomoglo k še večjemu poudarku vpliva družbe na prevod v novonastali kulturološki smeri v prevodoslovju.

Kulturni obrat v prevodoslovju odkrito poveže proučevanje prevoda z družbo, v kateri je prevod nastal. To smer zaznamuje predvsem delo belgijskega prevodoslovca Andréja Lefevera, ki je prepričan, da vsak prevajalec doživlja ideološki

pritisak, obenem pa lahko tudi prevajalec sam vpliva na intelektualno okolje, v katerem deluje. Refrakcije in predelave, tj. prevodi, priredbe, antologije, predelave za televizijo, film itd., nosijo literarno besedilo iz enega sistema v drugega in se izvršijo v okviru omejitev, ki jih določajo različni »patronati«, »poetike« in »ideologije« (Lefevere 1992). Tako patroni, ki so lahko posamezniki, skupine ali institucije, določena dela propagirajo, druga pa cenzurirajo in uničujejo; poetika določa tisto, kar naj bi bila literatura v določeni družbi, ideologija pa tisto, kar naj bi določena družba bila oz. ji je dovoljeno biti. Lefevere se je tako že v celoti posvetil zgodovinskemu raziskovanju ne le besedil in besedilnih repertoarjev v določeni zgodovinski situaciji, temveč tudi institucij, ki vplivajo na nastanek določenih besedil. S svojimi članki je odkrito poudarjal ideološko in družbenokulturno pogojenost prevajanja in že odkrito segal po delih sodobnih sociologov pri obravnavi prevodov. Čeprav mu danes nekateri očitajo, da je njegova raba nekaterih Bourdieujevih pojmov pogosto napačna ali vsaj nejasna (za pojem »kulturni kapital« glej Wolf 2005), je vseeno premaknil prevodoslovje v vedno intenzivnejše raziskave prikaza delovanja družbenih, političnih in ekonomskih dejavnikov, ki uravnavajo nastanek in sprejem literarnih prevodov.

Temu kulturnemu obratu kmalu sledi sociološki obrat, ki je logični nasledek kulturoloških poudarkov v prevodoslovju. Kultura in družba sta namreč neločljivo povezani in prepleteni: kultura ustvarja družbene strukture, na drugi strani pa obstoječe družbene strukture tvorijo in oblikujejo kulturo. Posledično so tudi prevodoslovne raziskave pokazale, da na prevod in prevajanje vplivajo tako družbeni kot kulturni dejavniki, ki so neločljivo povezni. Tej sorodnosti navkljub pa se je predmet raziskav znotraj sociologije prevoda vendarle malce spremenil. Pri kulturoloških študijah so prevodoslovci obravnavali predvsem vpliv družbene moči, politične prevlade, narodnih interesov, religije, ekonomskih interesov in podobno; pri socioloških delih pa so se podrobneje osredotočali na akterje (posameznike ali institucije), ki so udeleženi v prevodnem procesu, čeprav so se zavedali, da tudi ti akterji nujno in vedno delujejo v skladu s svojim kulturno označenim vrednostnim sistem in ideologijo, kateri pripadajo (cf. Wolf 2007: 4–5). Nadaljnja značilnost sociološko obarvanih prevodoslovnih raziskav je vidni vpliv nekaterih pomembnejših sociologov: Bernarda Lahira, ki vabi h kritičnemu pretresu Bourdieujevih pojmov, Bruna Latourja in njegove teorije mreže akterjev [*Actor Network Theory*] in Niklasa Luhmanna, na katerega se naslanja v svojih delih predvsem Theo Hermans (gl. npr. Hermans 2007). Brez dvoma pa je sociolog, ki je najpomembneje vplival na sodobne prevodoslovne raziskave, Pierre Bourdieu. Zato ni presenetljivo, da je delo, ki je zaznamovalo prelom v sodobnem prevodoslovju in prebrat v sociološke raziskave, članek Daniela Simeonija »The Pivotal Status of the Translator's Habitus« (1998), ki v prvi vrsti uvaja v prevodoslovje nekatere temeljne pojme, ki jih je razvil Bourdieu.

Simeoni, kot pove že naslov njegovega članka, se tako osredotoči na opis pojma »habitus« in v skladu z Bourdieujevimi določitvami⁹ opredeli prevajalčev habitus kot niz dispozicij, zaradi katerih prevajalec deluje in se odziva na določen način. Ta dovzetnost akterja ali agensa [*agent*], tj. prevajalca, vodi v to, da deluje vedno na podoben način in vendar teh dispozicij ne vidi kot omejitev ali vsiljenih pravil, temveč postanejo njegova druga narava. Te dispozicije namreč tvorijo načine ravnanja, zaznave in odnosov, ki se akterju zdijo »normalni in običajni« in jih ne pojmuje kot nekaj, k čemur bi ga sililo ali usmerjalo kakršno koli pravilo. Ker je habitus je zapleten rezultat personalizirane družbene in kulturne zgodovine, Simeoni poudarja, da prevajalčev habitus neizogibno odseva družbeno okolje, v katerem je prevajalec pridobil te dispozicije (Simeoni 1998: 16–17); še več, vsak prevajalski habitus ustreza zahtevam prevodnega polja, ki pa ga ustvarja več akterjev: poleg prevajalca, še avtor dela, prodajni agenti, ki delo tržijo, filmska industrija, ki delo predela, založniki, lektorji, bralci, ilustratorji, kritiki, naročniki prevodov in nešteti drugi na tem odprtem seznamu.

Če se je na prvi pogled zdelo, da je habitus le nov izraz za norme, kmalu uvidimo, da ravno poudarjanje tega, da mora habitus ustrezati zahtevam prevodnega polja, odpira širši pogled na to, kaj vse vpliva na nastanek določene oblike prevoda. Če so se deskriptivisti osredotočali na določanje norm, se sedaj raziskovalci osredinjijo na akterje prevodnega polja in v prvi vrsti na prevajalca. Pomemben pa je še naslednji premik: sociološki pristop k prevodoslovnim raziskavam vztraja, da prevodno polje, v katerem deluje prevajalec v neprestani interakciji z ostalimi agensi, ni samo kompleksno strukturirano, temveč tudi strukturalizirajoče. To pomeni, da polje resda narekuje habituse agensov, vendar tudi agensi obenem neprestano formirajo prevodno polje. Na eni strani je pozicija prevajalca v tem polju podrejena – Simeoni govori o prostovoljnem suženjstvu [*servitude volontaire*] – in se prilagaja navadam in vzpostavljenemu redu, ne le zato, ker se želi izogniti negativnim posledicam, temveč tudi zato ker takšna praksa sčasoma postane edina, ki jo pozna in obvlada (Simeoni 1998: 23). V zahodnem svetu se tako prevajalec podreja naročniku, ciljnemu bralstvu, avtorju, besedilu, jeziku in celo kulturi ali subkulturi, v kateri mora ustvariti delo, ki bo zanjo smiselno (ibid.: 12). Na drugi strani pa ta pozicija ni nikoli pasivna (ibid.: 23), saj je tudi prevajalec tisti, ki dejavno tvori to prevodno polje – lahko norme tvori ali pa celo deluje proti konvencijam in normam, ki v določenem trenutku vladajo v določeni družbi. Prevajalec tako izoblikuje prilagodljiv habitus, ki se tankočutno odziva na praktične zahteve prevodnega polja, v katerem deluje (ibid.: 14), obenem pa tudi s svojimi dejanji prispeva k nadaljnemu tvorjenju in preoblikovanju prevodnega polja.

⁹ Bourdieu (1980: 88) opredeli habitus kot »sistem trajnih in prenosljivih strukturiranih struktur, ki so namenjene temu, da delujejo kot strukturirajoče strukture, to pomeni kot tvorbeno in organizacijska načela praks in predstav, ki se lahko objektivno prilagodijo svojemu namenu, ne da bi se pri tem zavestno zavedale končnega rezultata in eksplicitnega obvladovanja potrebnih opravil, da bi to dosegle«.

Kljub nedvomno izjemno močnemu vplivu Bourdieujeve misli na prevodoslovje, se je nov poudarek na prevajalcu ali tolmaču izrazil tudi v drugih, alternativnih teoretičnih izrazih. Morda najpomembnejša avtorja teh alternativnih izrazov sta Anthony Pym, ki uvede pojem »prevodni režim«, ki v marsičem spominja na prevajalčev habitus in zaznamuje »implicitna ali eksplicitna načela, norme, pravila in postopke odločanja, okrog katerih konvergirajo pričakovanja akterjev« (Pym 1998, Pym 2006: 24), in Erich Prunč, ki leta 1997 uvede podoben izraz »prevodna kultura« [*Translationskultur*], ki zaznamuje spremenljiv niz norm, konvencij in pričakovanj, ki uokvirjajo ravnanje vseh akterjev v prevodnem polju.

Vsem tem teoretičnim izrazom je skupno prepričanje, da prevajanje izvajajo posamezniki, ki pripadajo nekemu družbenemu sistemu, obenem pa je prevod tesno povezan z družbenimi inštitucijami, ki v veliki meri določajo in vplivajo na izbor besedil, produkcijo in distribucijo prevodov ter posredno na način prevajanja in izbor prevajalskih strategij. To novo prepričanje je odločno razširilo predmet prevodoslovne obravnave, saj se raziskovalci ne osredotočajo le na prevod, temveč tudi na različne akterje, udeležene v postopek prevajanja, ter skušajo razkriti kompleksno mrežo odnosov, ki se spletajo med avtorjem izvirnika, akterjem prenosa, besedilom, bralstvom in njihovo družbeno vpetostjo. Temu razširjenemu predmetu prevodoslovne obravnave se je morala prilagoditi tudi metodologija. Načeloma sociološke pristope v prevodoslovnih raziskavah (podrobneje glej Wolf 2007: 13–18) lahko razdelimo na tri večja področja: na sociologijo procesa prevajanja, kjer najdemo raziskovalce, kot so Clem Robyns (1992), Annie Brisset (1990) in Klaus Kaindl (2004), na sociologijo kulturnega produkta, ki raziskuje vpliv prevoda na tvorbo družbene identitete, podobe, družbenih vlog ali ideologije (npr. Heilbron in Sapiro (2002)) ter na tradicionalno sociologijo akterjev, ki se osredotoča na akterje, ki delujejo v produkciji prevoda (npr. Gouanvic (1997, 1999), Pym (1998), Wolf (2006)). V tej predstavitvi se bomo osredotočili le na zadnje podpodročje, saj je to še posebej zanimivo za proučevanje literarnega prevajanja.

Osredotočanje na akterje, udeležene v nastanku in življenju prevoda, narekuje novo metodologijo raziskovanja: od preprostih intervjujev s prevajalci, uredniki in drugimi akterji znotraj prevodnega polja, prek biografskih raziskav, pridobivanja podatkov o statusu založbe, številu izdanih izvodov, distribuciji, številu izposoj v knjižnicah, do analize odzivov na prevod in analize prevoda. To pomeni, da prevodoslovci skušajo razkriti, kdo so bile »razne roke, umi in srca, ki so odgovorni za končni proizvod« (Simeoni 1998: 32). Dober primer takšne raziskave je delo Stelle Linn (2006), ki je proučevala trende v prevajanju nizozemskih del v španščino: najprej je pregledala bibliografije v obdobju od 1950 do 2000 in izpisala vse prevode, te prevode je potem razvrstila glede na žanje in razmišljala o vzrokih za določene vzpone in padce v nizozemsko-španski kulturni izmenjavi.

Potem je pregledala vpliv mednarodnih knjižnih sejmov in vladnih inštitucij, ki so bile ustanovljene z namenom promoviranja prevodov iz nizozemščine in so prevode v tuje jezike tudi finančno podpirale. V ta namen je najprej pregledala, koliko prevodov je bilo v obdobju intenzivne podpore prevedenih, potem pa se je obrnila še na pet založniških hiš v Španiji, ki so objavile vsaj kakšno prevedeno delo iz nizozemščine zadnjih deset let. Z odprtim vprašalnikom, namenjenim urednikom, je skušala ugotoviti, kateri razlogi so botrovali odločitvi za objavo prevoda iz nizozemščine. Ker je iz bibliografskih podatkov ugotovila, da je večino literarnih prevodov naredil en sam prevajalec, je na koncu še prek njegove biografije in analize njegovih strokovnih člankov, recenzij in knjig skušala odgovoriti na to, zakaj je ta prevajalec tako bistveno vplival na nizozemsko-špansko kulturno izmenjavo. Ta raznolikost raziskovalnih metod je značilna za sociološki obrat in je še posebej primerna za historiografske raziskave. Zato ni nenavadno, da podoben pristop najdemo tudi v enem redkih del, ki je v celoti posvečeno metodološkemu pristopu k proučevanju prevajanja, v delu Anthonyja Pyma *Method in Translation History* (1998).

Anthony Pym je v omenjenem delu skušal zarisati metodo, ki bi bila primerna za sociološko obarvane raziskave, ki jih sam poimenuje zgodovina prevajanja. Svoj metodološki pristop nasloni na štiri temeljne poudarke: prepričan je namreč, da mora vsaka raziskava vsebovati poudarek na vzročnosti in torej podati razlago, zakaj se je določen prevod pojavil v določenem času v določeni družbi. Drugi poudarek je, da mora biti osrednji predmet vsake zgodovinske prevodoslovne raziskave prevajalec, saj lahko le osebe zavzamejo odgovornost v odnosu do družbenih dogajanj. Prepričan je namreč, da lahko le prek prevajalcev in njihove družbene okolice (naročnikov prevodov, patronov, bralcev) razumemo, zakaj je prevod sploh nastal v določenem zgodovinskem času in kraju. Tretji poudarek, nujen za sociološko obarvano preiskavo, je po Pymovem mnenju sprejemanje hipoteze, da se vsi prevajalci nahajajo v medkulturnem prostoru med izhodiščno in ciljno kulturo. Kot četrti poudarek pa Pym navaja nekakšno aktualizacijo takšnih raziskav, saj so po njegovem mnenju zgodovinske raziskave vedno narejene zato, ker z njimi želimo izraziti, nasloviti in rešiti probleme, ki se nas dotikajo v tem trenutku v sedanosti (Pym 1998: ix–xi).

Ko preide na konkretne napotke glede metodologije, ne ponudi ničesar pretresljivo novega – skoraj na vse smo že naleteli pri deskriptivistih – saj sledi klasični strukturi, ki velja za pisanje vseh znanstvenih publikacij. Tako najprej poudari, da se vsaka raziskava začne z jasno izraženo hipotezo (ibid.: 20), na osnovi katere zberemo gradivo, ki je lahko v obliki kataloga (seznama vseh prevodov v določenem obdobju) ali korpusa (seznama prevodov, ki so izbrani na osnovi določenih kriterijev) (ibid.: 42). Pri izdelavi korpusa moramo natančno določiti predmet obravnave (npr. odgovoriti na vprašanje, kaj je v naši raziskavi pojmovano pod

izrazom »prevod«, določiti časovno obdobje ipd.). Potem preide na obravnavo gradiva: če obravnavamo korpuse, nas upravičeno opozori, da nobena statistična predstavitev podatkov, pridobljenih iz katalogov ali korpusov, ni nikoli popolnoma objektivna (ibid.: 74); če pa preidemo na branje in analizo prevodov samih, priporoča, da besedila obravnavamo v luči postavljene hipoteze. Predlagani postopki so klasični: prevode lahko primerjamo z izvirniki ali pa z ostalimi besedili, ki so nastala v istem obdobju in pripadajo istemu žanru, lahko pa tudi primerjamo prevode med seboj, še posebej so zanimive primerjave prevodov istega dela v istem jeziku (ibid.: 107). Če obstajajo, pogledamo lahko tudi metabesedila o prevodu, razne intervjuje, predgovore in druge zapise, ki izražajo prevajalčevo strategijo (ibid.: 111).

Tisto, kar je novo v Pymovem delu, je obravnavo vzročnosti, ki jo Pym sicer izpelje iz Aristotelove *Metafizike* (cf. Vorländer 1977: 127). Po vzoru Stagirita vsakemu prevodu določi štiri vzroke oz. počela: materialni vzrok ali snov (kasneje lat. *causa materialis*, tj. izvirnik, jezik, komunikacijska tehnologija ipd.), namerni vzrok (kasneje lat. *causa finalis*, smoter, ki opravičuje obstoj prevoda in njegovo uporabnost), oblikovni vzrok (kasneje lat. *causa formalis*, tj. historične norme, ki dopuščajo to, da je prevod sprejet kot prevod, npr. naročnik, prejemniki prevoda ipd.), gibalni vzrok (kasneje lat. *causa efficiens*, prevajalec ali skupina prevajalcev). Pym je prepričan, da je v prevod in prevajanje vpeto tolikšno število faktorjev, da je tudi vzročnost po svoji naravi pluralna, nujno razpršena in mnogotera (Pym 1998: 144). Zato poudarja, da mora vsak prevodoslovec za kakršno koli legitimno razlago te kompleksne dejavnosti upoštevati dejstvo, da obstajajo mnogoteri vzroki za razlago prevoda in prevajanja. Zdi se mu neprimerno, če izolira samo en vzrok in na osnovi tega poskuša pojasniti vsa dejstva, povezana s prevodom (ibid.: 158). Tako imenovana metoda mnogoterih vzročnosti [*multiple causality/causation*] se je kasneje utrdila v prevodoslovnem raziskovanju. Danes se večina prevodoslovcev strinja, da na nastanek in obliko prevoda vplivajo različni dejavniki in da ni razloga, da bi enemu izmed teh dejavnikov že *a priori* dodelili dominantno ali prevladujočo vlogo (Brownlie 2003: 112). Ta uravnoteženost pri pristopu, ki dopušča kombiniranje besedilnih analiz z analizami tržišča, biografskimi podatki, intervjuji in zgodovinskimi podatki, je tako sedaj postala značilna za sodobno raziskovanje literarnih prevodov.

Na koncu bi bilo morda dobro še dodati, da kljub zgoraj opisanim neprestanim težnjam po določitvi najprimernejšega pristopa k proučevanju literarnega prevajanja in zamejitvi najrelevantnejšega gradiva, ki predstavljajo v sodobnem prevodoslovju enega največjih izzivov,¹⁰ vendarle nikoli ne dosežemo popolne

¹⁰ Ta aktualnost teme se odraža tudi v mednarodnih konferencah in simpozijih, npr. na Okan univerzi v Istanbulu so leta 2009 organizirali mednarodno delavnico z naslovom »Rethinking Methods in Translation History«, leta 2010 bo univerza v Helsinkih organizirala simpozij, v celoti posvečen metodologiji v prevodoslovnih raziskavah, leta 2011 pa Univerza v Manchestru in University College London organizirata seminar na temo raziskovalnih metodologij v prevodoslovju.

objektivnosti. Tako kot prevajalci in drugi udeleženci v nastanku in preživetju prevoda smo tudi raziskovalci pristranski, vpeti v družbene sponse in subjektivni v svojih interpretacijah. In zato je dobro, čeprav nekateri teoretični pristopi, kot je na primer polisistemska teorija, zahtevajo aplikacijo vseh teoretičnih izhodišč in ne zgolj nekaterih (npr. metodologije pristopa k analizi prevodov):

Consequently, accepting the framework of Polysystem theory means accepting a whole theory, that is, a network of interdependent hypotheses, not just disparate suggestions or “ideas” (Even-Zohar 1990: 4),

da pri interpretaciji rezultatov raziskovalec uporabi tudi druga, konkurenčna teoretična izhodišča, ki se lahko izkažejo za bolj uporabna za določene vrste besedil ali določeno problematiko in hipotezo. In nenazadnje bo za razvoj prevodoslovja še posebej koristno, če bodo raziskovalci kar naprej kritično pretresali osnovne pojme, ki jih uporabljamo, postavljali pod vprašaj ponujene odgovore in v postmoderni drži hermenevtike dvoma podvomili v vse, kar se nam vsiljuje kot splošno znano, sprejeto in samo po sebi umevno.

Bibliografija

- Baker, Mona, 1992: *In Other Words: A Coursebook on Translation*. London/New York: Routledge.
- Bourdieu, Pierre, 1980: *Le sens pratique*. Paris: Minuit.
- Brisset, Annie, 1996: *A Sociocritique of Translation: Theatre and Alterity in Quebec, 1968–1988*. Toronto/Buffalo: University of Toronto Press.
- Brownlie, Siobhan, 2003: Investigating explanations of translational phenomena: A case for multiple causality. *Target* 15/1. 111–152.
- Camus Camus, Carmen, 2010: Censorship in the Translations and Pseudotranslations of the West. Gile, Daniel, Gyde Hansen in Nike K. Pokorn (ur.): *Why Translation Studies Matters?* Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Chesterman, Andrew, 2004: Hypotheses about translation universals. Hansen, Gyde, Kerstin Malmkjaer in Daniel Gile (ur.): *Claims, Changes and Challenges in Translation Studies*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 1–14.
- Chrétien de Troyes, 1996: *Perceval: zgodba o gralu*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Dimitriu, Rodica, 2006: From *Robinson Crusoe* to *Robinson in Wallachia*: The intricacies of the reception process. Pym, Anthony, Miriam Shlesinger in Zuzana Jettmarova (ur.): *Sociocultural Aspects of Translating and Interpreting*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 73–82.
- Even-Zohar, Itamar, (1976) 1990. The Position of Translated Literature Within the Literary Polysystem. *Poetics Today* 11/1. 45–51.

- Even-Zohar, Itamar, 1990. Introduction. *Poetics Today* 11/1. 1–8.
- Even-Zohar, Itamar, 1990. Polysystem theory. *Poetics Today* 11/1. 9–26.
- Even-Zohar, Itamar, 1990. The Literary System. *Poetics Today* 11/1. 27–44.
- Gouanvic, Jean-Marc, 1997: Translation and the Shape of Things to Come. The Emergence of American Science Fiction in Post-War France. *The Translator* 3/2. 147–166.
- Gouanvic, Jean-Marc, 1999: *Sociologie de la traduction. La science-fiction américaine dans l'espace culturel français des années 1950*. Arras: Artois Presses Université.
- Hatim, Basil in Ian Mason, 1990: *Discourse and the Translator*. London/New York: Longman.
- Heilbron, Johan in Gisèle Sapiro (ur.), 2002: *Actes de la recherche en sciences sociales 144*. »Les échanges littéraires internationaux«.
- Hermans, Theo, 1985: Introduction: Translation Studies and a New Paradigm. Hermans, Theo (ur.): *The Manipulation of Literature: Studies in Literary Translation*. London/Sydney: Croom Helm.
- Hermans, Theo, 1991: Translational Norms and Correct Translations. Van Leuven-Zwart Kitty in Ton Naaijken (ur.): *Translation Studies: The State of the Art*. Amsterdam: Rodopi. 155–168.
- Hermans, Theo, 1999: *Translation in Systems: Descriptive and System-oriented Approaches Explained*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Hermans, Theo, 2007: Translation, irritation and resonance. Wolf, Michaela in Alexandra Fukari (ur.): *Constructing a Sociology of Translation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 57–75.
- Ilc, Iztok, 2006: Prisotnost japonske književnosti na Slovenskem – pregled naslovov. *Azijske in afriške študije* X/3. 61–69.
- Kaindl, Klaus, 2004: *Übersetzungswissenschaft im interdisziplinären Dialog. Am Beispiel der Comicübersetzung*. Tübingen: Stauffenburg.
- Kocijančič Pokorn, Nike, 2003: *Misliti prevod: Izbrana besedila iz teorije prevajanja od Cicerona do Derridaja*. Ljubljana: Študentska založba.
- Lambert, Jose in Clem Robyns, 1995: Translation. Posner, Roland, Klaus Robering in Thomas-A. Sebock (ur.): *Semiotics: A Handbook on the Sign-Theoretic Foundations of Nature and Culture*. Berlin/New York: de Gruyter. 1–23.
- Lambert, Jose in Van Gorp, Hendrik, 1985: On Describing Translations. Hermans, Theo (ur.): *The Manipulation of Literature: Studies in Literary Translation*. London/Sydney: Croom Helm. 42–53.
- Lathey, Gillian (ur.), 2006: *The Translation of Children's Literature: a Reader*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Lefevere, André, 1982: Translated Literature in the Study of Literature. *Translation in the Literary Process*. Nitra: Nitrianske tlačiarnie. 41–62.
- Lefevere, André, 1992: *Translation, Rewriting and the Manipulation of Literary Fame*. London/New York: Routledge.

- Linn, Stella, 2006: Trends in translation of a minority language: The case of Dutch. Pym, Anthony, Miriam Shlesinger in Zuzana Jettmarova (ur.): *Socio-cultural Aspects of Translating and Interpreting*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 27–40.
- Prunč, Erich, 1997: Translationskultur – Versuch einer konstruktiven Kritik des translatorischen Handelns. *TEXTconTEXT* 11=NF 1/2. 99–127.
- Prunč, Erich, 2002: Version und Autoversion der Gedichte von Gustav Janusch. Ammann, Klaus in Fabjan Hafner (ur.): *Worte. Ränder. Übergänge. Zu Gustav Janusch*. Klagenfurt/Wien: Ritter Verlag. 90–126.
- Pym, Anthony, 1998: *Method in Translation History*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Pym, Anthony, 2006: On the social and the cultural in Translation Studies. Pym, Anthony, Miriam Shlesinger in Zuzana Jettmarova (ur.): *Sociocultural Aspects of Translating and Interpreting*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 1–25.
- Robyns, Clem, 1992: Towards a Sociosemiotics of Translation. *Romanistische Zeitschrift für Literaturgeschichte. Cahiers d'Histoire des Littératures Romanes* 16. 211–226.
- Sanders, Julie, 2006: *Adaptation and Appropriation*. London/New York: Routledge.
- Schleiermacher, Friedrich, [1838] 2003: O različnih metodah prevajanja. Kocijančič Pokorn, Nike (ur.): Misliti prevod: *Izbrana besedila iz teorije prevajanja od Cicerona do Derridaja*. Ljubljana: Študentska založba. 54–57.
- Simeoni, Daniel, 1998: The Pivotal Status of the Translator's Habitus. *Target* 10/1. 1–39.
- Snell-Hornby, Mary, 1988: *Translation Studies: An Integrated Approach*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Terbovc, Špela, 2005: *Položaj književnega prevoda na Slovenskem med letoma 1997 in 2004*. BA dis., Univerza v Ljubljani.
- Toury, Gideon, 1980: *In Search of a Theory of Translation*. Tel Aviv: The Porter Institute for Poetics and Semiotics.
- Toury, Gideon, 1985: A Rationale for Descriptive Translation Studies. Hermans, Theo (ur.): *The Manipulation of Literature: Studies in Literary Translation*. London/Sydney: Croom Helm. 16–41.
- Toury, Gideon, 1995: *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Upton, Carole-Anne (ur.), 2000: *Moving Target: Theatre Translation and Cultural Relocation*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- van Doorslaer, Luc, 1995: Quantitative and Qualitative Aspects of Corpus Selection in Translation Studies. *Target* 7/2. 245–260.
- Vorländer, Karl, 1977: *Zgodovina filozofije* (prva knjiga). Ljubljana: Slovenska matica.

- Wolf, Michaela, 2006: The female state of the art: Women in the »translation field«. Pym, Anthony, Miriam Shlesinger in Zuzana Jettmarova (ur.): *Socio-cultural Aspects of Translating and Interpreting*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 129–141.
- Wolf, Michaela. 2007: Introduction. Wolf, Michaela in Alexandra Fukari (ur.): *Constructing a Sociology of Translation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 1–36.
- Zatlin, Phyllis, 2005: *Theatrical Translation and Film Adaptation: a Practitioner's Viewpoint*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Zlatnar Moe, Marija, 1998: *Položaj leposlovnega prevoda na Slovenskem*. MA dis., Univerza v Ljubljani.